

HYPERICUM 9, juni 2010

Het oerbos Drieschigt

Een floristische herinnering aan het laatste Overijsselse oerbos

Piet Bremer¹

Als we het over oerbossen hebben denken we aan ongerepte, amper door de mens beïnvloede bossen, die sinds mensenheugenis en van ver daarvoor al voorkwamen. Het Beekbergerwoud (Het Woud) is bekend als het laatste oerbos van ons land, dat in juni 1871 definitief werd gekapt, waarna het gebied in haar geheel werd ontgonnen en in gebruik genomen als weiland (www.wikipedia.org). Daarmee verloor ons land het laatste voorbeeld van een ongerept en slechts in beperkte mate door de mens beïnvloed oerbos. Ook Twente heeft tot in de 19e eeuw een oerbos gekend, dat gelegen was bij Manderveen en dat beschreven is door W.C.H. Staring. During & Schreurs (1995) namen de tekst van Staring over uit de Verhandelingen die uitgegeven werden door de Commissie belast met het vervaardigen van eener Geologische beschrijving en kaart van Nederland. Deze tekst van Staring wordt hier in haar geheel overgenomen.

'Eene waarneming, reeds voor tien jaren in Twente volbragt, heeft op eene duidelijke wijze aan het licht gebracht, hoe hier te lande hoog veen oorspronkelijk ontstaan is en hoe dat nog voortdurend op eene plek ontstaat. In de buurschap Manderen boven Tubbergen ligt de zoogenoemde Drieschigt, een bosch dat op en tegen de Manderensche en Geesterensche veenen staat, die het noord-oostelijke uiteinde vormen van het groote Almelosche veen. Ten noorden en noord-westen gaat het bosch tot hoogveen over, bij een al meer en meer schaars worden van het houtgewas en onderdrukken daarvan door de gewone veenplanten. Aan de tegenovergestelde zijde, ten zuiden en zuid-oosten, wordt dit door heidevlakte begrensd, die, zooals het bosch zelve, aan eene menigte eigenaren, in gemeenschappelijk bezit, toebehoort. Ten gevolge daarvan verstrekt heide en bosch te zamen tot weide van eene menigte rundvee en schapen, die, aanhoudend het onderhout afbijtende en den opslag van zaailingen afweidende, voer weinig jaren den geheele ondergang van het bosch teweeg zullen brengen; terwijl daarenboven de eigenaars, reeds in 1844, begonnen zijn met de groote bomen te velen.

In de zomer van 1845 werd de grens van het bosch tegen de heidevlakte ingenomen door eenen rand van zeer groote gagelstruiken. Het rundvee beschutte zich daaronder tegen de zonnehitte en de vliegen, en een mensch van kleine gestalte kon regt overeind onder de struiken doorgaan. Na den gagelrand volgden grote werfstruiken, die verder weder vervangen werden door els en hulst (*Ilex Aquifolium* L.). Daartusschen vertoonden zich eiken (waarschijnlijk alleen *Quercus pedunculata* Ehrh.) die al meer en meer de overhand verkregen tot daar waar het bosch alleen uit deze boomsoort, met hulst tot onderhout en els op de open plekken, was zamengesteld. In zoover de groote eiken niet geveld en weggevoerd waren, kwamen zij in het midden, zelfs tot aanmerkelijke zwaarte voor. De bodem was onder

¹ Werkzaam bij de provincie Overijssel (beleidsinformatie). Het artikel is op persoonlijke titel geschreven.

het houtgewas dicht begroeid met vossebessen (*Vaccinium Vitis idaea* L.), dopheide en varensoorten (*Filices*), terwijl op de open, aan het zonlicht blootgestelde plaatsen, de struikheide voorkwam. De bodem van het bos bestond geheel uit veen, hetwelk op zandgrond, tot het diluvium behorende, rustte. Naar de zuidzijde was de dikte zeer gering, en bedroeg niet meer dan die eener dikke zode; maar noordwaarts nam die al meer en meer toe, totdat eindelijk al het houtgewas, behalve de zware eikenboomen, boven op eene veenlaag stond van een en meer ellen dikte. Die dikte van het veen was duidelijk waar te nemen langs de oevers van een beekje, dat, uit de bronnen van de naburige Manderensche hoogte ontspringende, door het bos loopt en zich dan verliest in het Almelosche veen. Vlak nabij de oevers was geen veen aanwezig, maar eenige schreden verder rees dit weder op en vertoonde daar duidelijk zijn aanmerkelijke dikte. Stronken van boomen en struiken, die op, te midden van en onder het veen geworteld stonden, waren er veelvuldig te vinden. Maar boomstammen trof men daar niet aan, om de natuurlijke reden, dat de omwonenden alle degene die niet geheel door het veen bedekt en dus te genaken waren, tot hun gebruik hadden weggevoerd. Dat er echter veelvuldige, in vroeger tijden afgestorvene of omgewaaide boomstammen, op de bodem van het veen liggen, moet men opmaken uit eenige stammen die, in 1844 geveld, door de moerasige gesteldheid van den bodem niet weggevoerd hadden kunnen worden, en daardoor op het veen waren achtergebleven. Het volgende jaar reeds waren deze bijna geheel in het veen weggezakt, en dus op weg om, misschien in weinige jaren, den ondergrond te bereiken. Ten noorden en noordwesten van dit bos begon het kale Manderensche veen; de boomen en struiken verminderden langzamerhand in aantal en hielden dan geheel op, terwijl de plaats werd ingenomen door struikheide en vooral door veenmos, welke laatste plant hier klaarblijkelijk het hoofdbestanddeel van de veenmassa uitmaakt.'

Een heel andere verwijzing naar het bos komt voor in het Markeboek van Drieschigt (markeboek van Geesteren, Mander en Vasse). Hier wordt in een verkoopakte uit 1828 vermeld dat Koopman Hermannus Koers uit Wierden voor 1100 gulden gerechtigd is om al het hout te kappen 'in het zoogenaamde Bovenbroek gelegen op den Drieschigt met uitzondering van alle Eiken en Beuken stammen en telgen die beneden de 28 Duim zijn gemeeten op den hoogte van twee ellen' (= 1,17 m). Al het hout moest voor eind maart 1831 afgevoerd zijn.

Het oerbos, met een omvang van circa 94 ha, kwam dus voor op de overgang van een natte heide naar hoogveen, waar eiken waren gekiemd in de zandondergrond. Dikke eeuwenoude eiken stonden op plekken met een 'ellen' dik veenpakket. Enkele ellen kunnen we vertalen naar een veenpakket van tussen de 1,5 en 2 m. Bij een hoogveengroei van 1,5 mm per jaar zou dit betekenen dat het bos al meer dan 1000 jaar oud was, dus al in het jaar 800 voorkwam en door de ligging naast een groot hoogveengebied (Almelose veen) een ongestoorde ontwikkeling heeft gekend. Pokorny (1858) vermeldt in zijn overzicht van Europees hoogveen ook Drieschigt als voorbeeld van bos dat geleidelijk overgroeid raakt door hoogveen. De informatie in het markeboek, in de tijd dat de deling van de Marken in Overijssel gaande was, laat zien dat de concessie om het oerbos te kappen al eerder was gegeven, maar blijkens de waarnemingen van Staring niet voor 1831 zijn uitgevoerd. Pas later lukte dit wel, maar dit is verder niet gedocumenteerd in het markeboek. De vermelding van Beuken in de koopakte komt niet overeen met wat Staring gezien heeft. Mogelijk zijn de Beuken eerder uit het oerbos verwijderd. Het unieke van het oerbos was dat het een mooi voorbeeld was van een loofbos dat geleidelijk werd opgenomen in een hoogveen. Staring noemde dan ook niet voor niets het Beekbergerwoud en Drieschigt in één zin, maar eerstgenoemde was een

heel andere bostype (Elzen-essenbos) waar grondwater uittrad en zich bosveen ontwikkelde. Bijzonder aan het gebied was ook dat twee hoogveenbeekjes door het bos liepen: de Eendenbeek en Getelerbeek. Beide beken hadden een venige bodem op de plaats waar ze het bos in liepen en naar het zuiden, waar het veenpakket dun was, ging dit over in een minerale bodem. De Eendenbeek ontsprong in het Geteloveen, aan de andere zijde van de Duits-Nederlandse grens in het hoogveen. De Getelerbeek werd zowel gevoed door water dat vanuit de Slenk van Reutum naar boven werd gedrukt als uit het eerdergenoemde Geteloveen. De biotoop van in het hoogveen ontspringende beken kwam in het begin van de 19^e eeuw ook elders in Overijssel nog voor, zoals bij Mariëberg. Deze biotoop is geheel uit ons land verdwenen.

Het oerbos is ook op de oudste topografische kaart terug te vinden (fig.1).

Fig.1 Het oerbos van Drieschicht zoals gekarteerd tussen 1811 en 1832. Het oerbos lag tussen Langeveen en Manderveen. Wat op deze kaart opvalt, zijn de tamelijk rechte grenzen van het bosgebied. Zeer waarschijnlijk waren deze veel grilliger wat samenhangt met de geleidelijke overgang van bos naar hoogveen.

De kaart is gebaseerd op de kadastrale kartering van ons land die plaatsvond tussen 1811 en 1832. Het oerbos is dan opgebouwd uit drie 'armen' met beide eerdergenoemde beken. De derde beek - de Plasbeek - begrenste aan de zuidzijde het oerbos. Ten noorden en westen van het oerbos lag nog een geheel aaneengesloten, nog amper ontgonnen veengebied (Noordelijk Bovenbroek, Zuidelijk Bovenbroek). Zuidelijk lag het Drieschigter veld, een heidegebied, dat vooral uit vochtige heide met Dopheide (*Erica tetralix*) bestond. Een streeknaam

op de topografische kaart verwijst hier nog naar. De droge heiden begonnen oostelijker boven de Slenk van Reutum.

Floristische herinneringen aan het oerbos en zijn omgeving?

In de beschrijving van Staring worden van het oerbos Rode bosbes (*Vaccinium vitis-idaea*), Hulst (*Ilex aquifolium*), Struikheide (*Calluna vulgaris*), Dopheide en varens genoemd. In een natuurlijk hoogveen ontbreken varens, maar in (venige) heide kan Adelaarsvaren (*Pteridium aquilinum*) voorkomen. Staring zal deze varen hebben bedoeld. Adelaarsvaren komt nu nog op vijf plaatsen voor in houtwallen en langs slootkanten. De soort heeft wortelstokken die tot een meter in de bodem kunnen groeien en heeft daarmee het in cultuur brengen deels overleefd. Het is daarmee de enige floristische indicator van de ligging van het oerbos. Direct buiten de begrenzing van het oerbos komt Adelaarsvaren pas voor op een afstand van twee (Langeveen) of drie kilometer (matengebied tussen Geesteren en Vasse), waar het respectievelijk groeit in een spontaan berkenbos op restveen en in eeuwenoude houtwallen (**fig.2**).

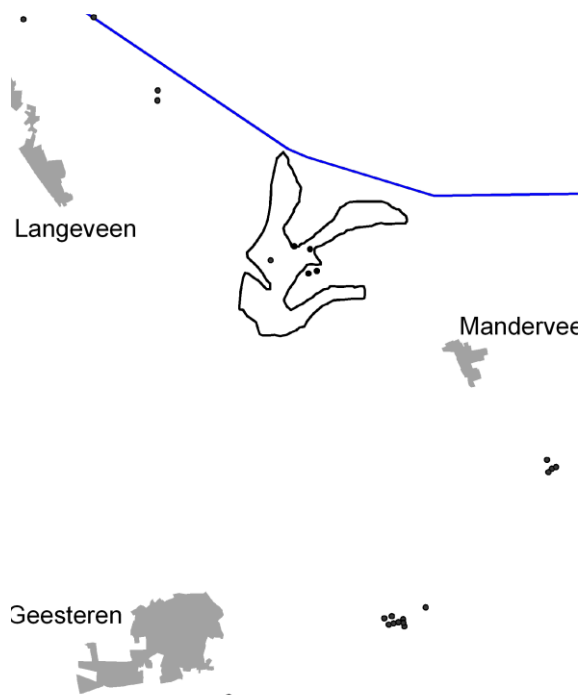

Fig.2 De verspreiding van Adelaarsvaren tussen Langeveen, Manderveen en Geesteren.

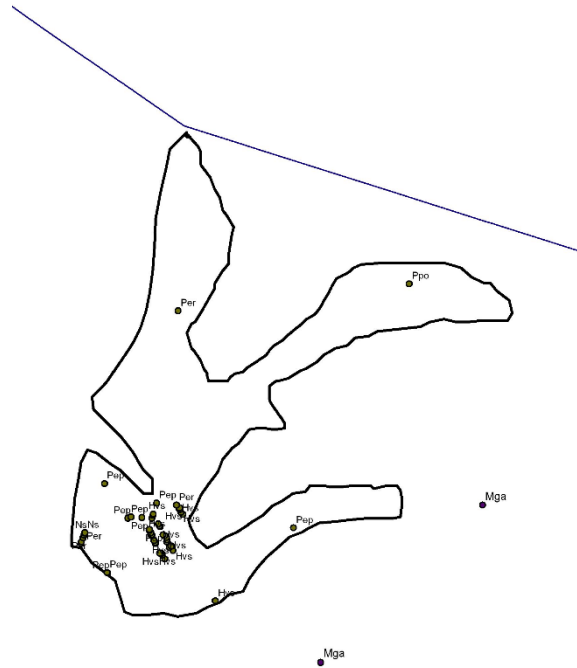
Adelaarsvaren geeft precies de ligging van het oerbos weer. De groeiplaatsen tussen Geesteren en Manderveen betreft houtwallen binnen eeuwenoude maten. Adelaarsvaren is hier een restant van het bos van voor de Middeleeuwse ontginning. De groeiplaats dicht bij Langeveen betreft verdroogde venige grond met spontane bosopslag. Adelaarsvaren - als indicator voor eeuwenoud bos en houtwallen - is dus in staat zich als pionier in verdrogend hoogveen te vestigen.

- Binnen het oerbos wijst de combinatie met Rode bosbes, Hulst en Adelaarsvaren vegetatiekundig gezien op een Wintereiken-Beukenbos (*Fago-Quercetum*). Dit bostype komt in Twente algemeen voor op minerale of iets lemige bodems. Hulst komt nog op enkele plekken voor, maar dit zijn geen struiken uit de tijd van het oerbos. Het zijn planten die zich gevestigd hebben op houtwallen na de ontginning. Rode bos-

bes, Struikheide en Dopheide zijn geheel verdwenen.

Fig.3 De recente verspreiding van soorten van voedselarme, zure habitats en de begrenzing van het verdwenen oerbos Drieschigt. Hvs = Waternavel, Mga = Wilde gagel, Ns = Borstelgras, Pep = Melkeppe, Per = Tormentil, Ppo = Duizendknoopfonteinkruid.

Fig.3 toont ook de verspreiding van o.a. Waternavel (*Hydrocotyle vulgaris*), Borstelgras (*Nardus stricta*), Melkeppe (*Peucedanum palustre*) en Tormentil (*Potentilla erecta*). Het zijn soorten die groeien op zure, veelal vochtige standplaatsen en het is goed mogelijk dat deze soorten in of aan de rand van het oerbos gegroeid hebben. Ze zijn dan ook in **tabel 1** als *historische soorten* aangegeven.

Veel andere soorten die nu groeien op de locatie van het oerbos (**tabel 1**) kwamen daar toen niet voor. Het zijn soorten die het gebied na de ontginning gekoloniseerd hebben en hier een plekje vonden nadat het niveau van beschikbaarheid van nutriënten met de bemesting (eerst vaste stalmest, later kunstmest, recent drijfmest) op een veel hoger niveau werd gebracht door de landbouw. Daarmee werd niet alleen de samenstelling van de graslanden in de richting geschoven van de huidige soortenarme Engels raaigras (*Lolium perenne*)-percelen, maar werden ook slootkanten rijker voorzien van voedingsstoffen en werd de heide - waarvan zeker restanten voorkwamen op de greppelkanten en in berm - overgroeid door o.a. Gestreepte witbol (*Holcus lanatus*) en Gewoon struisgras (*Agrostis capillaris*). Dit proces van eutrofiëring is nog steeds gaande, waardoor de soorten van natte en droge schrale groeiplaatsen verder achteruitgaan. Binnen de grenzen van het vroegere oerbos ligt een locatie die onderdeel is van het botanisch meetnet van de provincie Overijssel (zie **fig.4**: het gedeelte met een hoge concentratie aan waarnemingen). Binnen dit meetnet nam in de periode 1991-2005 de soortgroep van vochtige, zure habitats (met genoemde Waternavel, Borstelgras, Melkeppe en Tormentil) met 76% af (**tabel 1**).

Van het hoogveen dat aan het oerbos grensde weten we eigenlijk niets. In de eerste helft van de 19^e eeuw vond in ons land vrijwel geen onderzoek aan onze wilde flora plaats. De kartering van Overijssel door Lako en Blijdenstein vond bijna een eeuw later plaats. Zij waagden zich echter niet aan het uitgestrekte Almelose veen en haar uitlopers. In het FLORIVON bestand ontbreken dan ook gegevens uit dit deel van Twente. In de 18^e eeuw kwam de boekweitcultuur op in het hoogveen waarbij na ontwatering de bovenste laag in cultuur werd genomen. Het is heel goed mogelijk dat op het hoogveen tussen Langeveen en Manderveen boekweit werd gehouden.

Ongestoord hoogveen kwam toen zeker ook nog voor en zal bestaan hebben uit een systeem van bulten en slenken. Hier kwamen in het zure en extreem voedselarme systeem diverse soorten veenmossen voor en een beperkt aantal vaatplanten zoals Veenbes (*Oxycoccus palustris*), Lavendelheide (*Andromeda polifolia*), Eenarig wollegras (*Eriophorum vaginatum*) en Witte snavelbies (*Rhynchospora alba*). Daar waar in het Geteloveen zich beekjes

vormden zullen mogelijk ook nog andere soorten hebben gestaan. We kunnen ons daar nog enigszins een beeld van vormen als we de bron op de Lemelerberg bezoeken. Deze bron ligt hier in een hellingveentje, waar zuur regenwater uittreedt (het betreft grondwater met een korte verblijftijd in een zure bodem). Bij de bron komen naast veenmossen o.a. Witte snavelbies, Ronde zonnedaauw (*Drosera rotundifolia*) en Snavelzegge (*Carex rostrata*) voor. Ik stel me voor dat ook toen al Duizendknoopfonteinkruid (*Potamogeton polygonifolius*) in de Eendenbeek en Getelerbeek groeide. Deze soort is kenmerkend voor met zuur grondwater gevoede beken zoals o.a. mooi te zien is in de sprengbeken aan de oostzijde van de Veluwe. In 1996 werd Duizendknoopfonteinkruid op twee plaatsen in de Getelerbeek aangetroffen (fig.3).

Het verslag van Staring maakt ook melding van Wilde gagel (*Myrica gale*). De struwelen maakten op Staring indruk. Ze waren manshoog en het vee kon er onderdoor lopen. **Fig.3** laat de huidige verspreiding zien. Er zijn nog enkele plekken zuidelijk van het vroegere oerbos en deze planten kunnen genetisch gezien heel goed de nakomelingen zijn van deze mooie struwelen. Van de heide zuidelijk van het bos is niets overgebleven. Verspreid in het vroegere Drieschigter veld zijn bij de kartering wel planten van Struikheide, Dopheide en Pijpenstrootje (*Molinia caerulea*) gevonden. Hun dichtheid is laag en bij de doorgaande vermeting, verruiging en verstruiking van het boerenland zijn deze plekken gedoemd te verdwijnen, waarmee de laatste herinnering aan het Drieschigter veld als heide verloren zal gaan. Opvallend is wel dat deze soorten niet aangetroffen zijn in het gebied NW van het vroegere oerbos, dus het in de 19^e en 20^e eeuw ontgonnen hoogveen. Bij de ontginning van hoogveen wordt het veen eerst ontwaterd door begreppeling en vervolgens wordt het veen afgegraven. Wat overblijft is een venige-minerale grond (dalgrond), waarin geen kiembare zaden voorkomen. Op het moment dat de veengroei start is er een vegetatie (bijv. natte heide, of bos), met plantensoorten die zaden vormen die lang in de bodem kunnen overleven. Maar na een bedekking van vele eeuwen met veen hebben al deze zaden hun kiemkracht verloren.

Situatie na 1845

Fig.4 Het verdwenen oerbos Drieschicht geprojecteerd op de topografische kaart van ca. 1900. Het gekapte bos was ca. 50 jaar na de eindkap nog deels hoogveen met nog steeds bos, naast graslanden en akkers. Het lijkt aannemelijk dat het aaneengesloten bos langs de Getelerbeek en Eendenbeek restanten waren van het oerbos. Deze laatste bosjes verdwenen tussen 1931 en 1934. De projectie van het oerbos op de kaart klopt niet helemaal, omdat de 1900 kaart niet schaalvast is.

Het verdwijnen van het oerbos laat zich - naast uit geschreven bronnen - ook afleiden uit kaartmateriaal. **Fig.1** geeft nog het geheel gave gebied zoals Staring dat gezien heeft. De menselijke invloed is dan al groter dan de kaart doet vermoeden door kap en beweiding. Circa 70 jaar later is de situatie sterk veranderd (**fig.4**).

Volgens Staring is in 1845 het oerbos gekapt. Maar **fig.4** laat zien dat er omstreeks de eeuwwisseling nog opgaand bos voorkwam langs de Eendenbeek en Getelerbeek, en dat maar een beperkt oppervlak was ontgonnen tot akkers of grasland. Ook zien we op de kaart op veel plaatsen nog aanduidingen van laag bos. Het lijkt erop dat het oerbos in 1844 wel haar imposante eeuwenoude bomen is kwijtgeraakt, maar dat dunnere bomen de grote kap overleefden. Ook de eerder aangehaalde tekst uit het Markeboek van 1821 geeft aan dat de grote bomen selectief werden gekapt. De enkele decimeter dunne bomen bleven staan en mochten niet worden beschadigd. Door de kap en sterke beweiding van het onderhout ontstond echter wel een gedegenerend oerbos. De topografische kaart van 1931 - hier niet getoond - laat nog steeds bosjes zien langs beide beken, maar de kaart van 1934 toont een landschap dat sterk lijkt op het huidige rationele landschap zonder bos. Tussen 1931 en 1934 werden het laatste afgetakelde deel van het (oer)bos geruimd. Als deze interpretatie klopt was niet het Beekbergerwoud het laatste oerbos dat in ons land werd gekapt, maar Drieschicht!

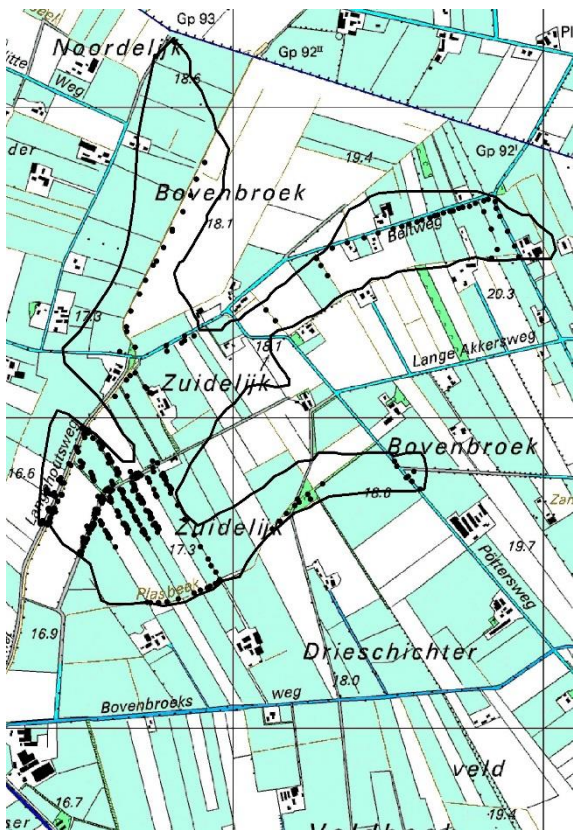

Fig.5 Het verdwenen oerbos van Drieschicht (zwart omlijnd) geprojecteerd op de huidige situatie. Elke stip staat voor een flora-waarneming. De concentratie in de zuidoosthoek heeft te maken met de ligging van een onderzoekslocatie die éénmaal in de zeven jaar onderzocht wordt in het kader van het *provinciaal botanisch meetnet*.

Herstel?

Een oerbos herstellen kan niet. Het oerbos lag op hoogveen en op de overgang van hoogveen naar heide. Het hoogveen is geheel afgegraven en de heide is ook geheel verdwenen. Het unieke van het bos met in zand wortelende eiken die omgeven waren door een dikke laag hoogveen is voorgoed verdwenen en is ook niet te herstellen. Toch zou het uit historisch oogpunt goed zijn de herinnering aan dit Twentse oerbos een respectvolle en waardige plek te geven in het landschap. De Plasbeek, toen de zuidelijke grens van het oerbos, is nog het enige element in het landschap dat - hoe-

wel rechtgetrokken -nog ongeveer loopt op de plaats waar hij ook ten tijde van het oerbos lag. De beide andere beken zijn verlegd en zijn nu rechte beeksloten op een heel klein traject na (zie **fig.6**).

Met name het gebied langs de Beltweg - de tweede arm van het oerbos - met de Getelerbeek heeft een wat kleinschaliger landschap (**fig.5**).

Het is te overwegen hier de voormalige, sterk meanderende beek te herstellen. Door langs de beek landbouwgrond te plaggen zal spontaan bos ontstaan met Zwarte els (*Alnus glutinosa*) met een enkele Zomereik (*Quercus robur*). In het Beekbergerwoud wordt door Natuurmonumenten op tientallen hectare door vernatting en spontane bosopslag weer iets van het verleden tot leven wordt gebracht. Zo'n herstel zal voor Drieschicht heel lastig worden. Het gebied ligt buiten de Ecologische hoofdstructuur, zodat geen landbouwgrond aangekocht kan worden en omgevormd tot natuurgebied. Bovendien lag het oerbos op een plek die nu binnen de reconstructie is aangewezen als landbouwontwikkelingsgebied. Dat betekent dat zich hier in principe megabedrijven zouden kunnen vestigen. Bij de Getelerbeek heeft zich recent dan ook een groot landbouwbedrijf gevestigd!

Fig.6. Het meeste natuurlijke 'restant' van het verloren gegane oerbos Drieschigt. Een op het terrein van een particulier weer meanderende Getelerbeek met in de houtwal aan de rand van het perceel nog één van de groeiplaatsen van Adelaarsvaren (foto P. BREMER).

Een veel bescheidener optie is middels bermbeheer de laatste groeiplaatsen van heide beter te behouden. De gemeente Tubbergen heeft in 2009 het ecologisch bermbeheer voortvarend opgepakt. Drieschigt kan hiervan ook een onderdeel worden. Waar nog Wilde gagel voorkomt is er reden deze bewust te beschermen en de laatste locaties te koesteren als herinnering aan de prachtige manshoge struwelen van het begin van de 19^e eeuw. En er kan altijd nog een informatiepaneel worden geplaatst, bijv. daar waar Eendenbeek en Getelerbeek bij elkaar komen. Een soort van in memoriam.

Literatuur

DURING, R. & W. SCHREURS, 1995. Historische ecologie. KNNV Wetenschappelijke Mededeling. nr. 215.

POKORNY, A., 1858. Zweiter Bericht der Commission zur Erforschung der Torfmoore Oesterreiches, 346 - 350. Zoologisch-botanische Gesellschaft, Wien.

Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	Biol. meetnet				His. srt.
		91	98	05	96	
<i>Achillea ptarmica</i>	Wilde bertram	3	8	8	6	
<i>Carex nigra</i>	Zwarte zegge	-	-	-	1	x
<i>Carex ovalis</i>	Hazenzegge	-	-	1	8	
<i>Carex remota</i>	IJle zegge	-	-	-	2	x
<i>Ceratocarpus claviculata</i>	Rankende helmbloem	2	1	2	4	
<i>Chaerophyllum temulum</i>	Dolle kervel	-	-	2	2	
<i>Cirsium palustre</i>	Kale jonker	1	1	1	-	
<i>Equisetum fluviatile</i>	Holpijp	-	1	2	3	x
<i>Hieracium pilosella</i>	Muizenoor	-	-	-	2	
<i>Hieracium umbellatum</i>	Schermhavikskruid	-	-	-	1	
<i>Hydrocotyle vulgaris</i>	Waternavel	7	8	4	8	x
<i>Ilex aquifolium</i>	Hulst	-	1	-	3	x
<i>Juncus acutiflorus</i>	Veldrus	4	4	4	6	
<i>Lonicera periclymenum</i>	Wilde kamperfoelie	1	1	1	1	
<i>Lotus pedunculatus</i>	Moerasrolklaver	15	18	20	24	
<i>Molinia caerulea</i>	Pijpenstrootje	2	4	2	-	x
<i>Nardus stricta</i>	Borstelgras	1	-	-	1	x
<i>Peucedanum palustre</i>	Melkeppe	5	2	-	3	x
<i>Poa nemoralis</i>	Schaduwgras	-	-	1	-	
<i>Potamogeton polygonifolius</i>	Duizendknoopfonteinkruid	-	-	-	1	x
<i>Potentilla anglica</i>	Kruipganzerik	-	-	1	-	
<i>Potentilla erecta</i>	Tormentil	4	1	-	5	x
<i>Pteridium aquilinum</i>	Adelaarsvaren	-	-	-	1	x
<i>Ranunculus hederaceus</i>	Klimopwaterranonkel	-	-	-	21	
<i>Scirpus sylvaticus</i>	Bosbies	-	-	1	1	
<i>Scleranthus annuus</i> subsp. <i>annuus</i>	Eenjarige hardbloem	-	-	2	-	
<i>Silene flos-cuculi</i>	Echte koekoeksbloem	1	-	-	1	
<i>Sparganium emersum</i>	Kleine egelskop	-	-	-	8	
<i>Stellaria graminea</i>	Grasmuur	2	9	1	10	
<i>Stellaria holostea</i>	Grote muur	-	-	-	2	x
<i>Torilis japonica</i>	Heggendoornzaad	-	-	-	1	
secties zonder aandachtsoort		11	11	16	35	

Tabel 1. Lijst van aandachtsoorten zoals die gekarteerd zijn binnen de begrenzing van het oerbos van Drieschigt. De getallen geven het aantal waarnemingen, ofwel het aantal 50 meter secties bezet door genoemde soorten. Onder **Biol. meetnet** is de ontwikkeling gedurende 14 jaar weergegeven gebaseerd op data verzameld in 1991, 1998 en 2005. De data onder 96 hebben betrekking op de vlakdekkende kartering in dit deel van Twente in 1996 binnen het gebied van het voormalige oerbos Drieschigt. **His. srt.:** historische soort, een soort die zeer waarschijnlijk in het oerbos, langs haar beken of op de overgangen naar de natte heide voorkwam.